

Verduurzaming bedrijventerreinen Enschede

Eindrapport

Utrecht, 12 september 2018

Colofon

Dit rapport is opgesteld door SME Advies in opdracht van de Rekenkamercommissie van de gemeente Enschede. Niets uit deze uitgave mag op welke wijze dan ook worden gebruikt zonder voorafgaande toestemming van genoemde partijen.

Contactpersoon Rekenkamercommissie Enschede:

N. van Proosdij

n.vanproosdij@enschede.nl

06-10345740

Contactpersoon van SME Advies:

Hak van Nispen

nispen@sme.nl

030-6358900

Foto voorzijde: overgenomen uit het Actieplan Duurzaamheid Gemeente Enschede (2015), bedrijventerrein Zuiderval

INHOUDSOPGAVE

1. Inleiding	4
1.1 Onderzoeksvragen	4
1.2 Duurzaamheidsbeleid Enschede algemeen: erg lage score	5
2. Resultaten	7
2.1 Duurzaamheidsbeleid Bedrijventerreinen ten opzichte van bedrijven	7
2.2 Ambities en doelen gemeente voor bedrijventerreinen	8
2.3 Verhouding ambities en doelen	9
2.4 Instrumentarium	10
2.5 Rol gemeente en bedrijven	13
2.6 Verschillen bedrijventerreinen	16
2.7 Beleid bedrijventerreinen duurzaamheid, economie en ruimtelijke ordening	19
2.8 Realisatie duurzaamheid op bedrijventerreinen	19
2.9 Samenwerking	20
3. Aanbevelingen	22

1. INLEIDING

Dit eindrapport bevat de resultaten, conclusies en aanbevelingen horend bij het onderzoek van de Rekenkamercommissie van de gemeente Enschede naar duurzame bedrijventerreinen.

Het doel van dit onderzoek was bij aanvang:

- Het boven water krijgen van expliciete en impliciete gemeentelijke ambities en doelstellingen op het gebied van verduurzaming bedrijventerreinen en de realisatie/implementatie daarvan.
- In kaart brengen hoe (de manier waarop en de mate waarin) de revitalisering c.q. verduurzaming van de bedrijventerreinen binnen de gemeente Enschede heeft plaatsgevonden.

Om te komen tot het eindrapport zijn eerst twee werkdocumenten opgesteld:

- **werkdokument 1: inventarisatie duurzaamheidsbeleid Enschede**
In dit eerste onderdeel van het onderzoek is een deskstudy gedaan, waarin wordt ingegaan op (1) hoe Enschede ervoor staat op het gebied van duurzaamheid in brede zin en (2) beleid en uitvoering van verduurzaming van bestaande bedrijventerreinen.
- **werkdokument 2: onderzoek duurzame bedrijventerreinen Enschede**
Na deze deskstudy zijn interviews gedaan met gemeentelijke en externe stakeholders om 'het verhaal achter het papier' boven tafel te krijgen. Daarin is ook gezocht naar 'impliciet beleid', oftewel de drijfveren die er zijn om toch duurzame activiteiten en projecten uit te voeren, zonder dat deze in beleid zijn vastgelegd. De vijf geselecteerde bedrijventerreinen zijn het Havengebied, Kennispark, Josink Es, Marssteden; Eurregio Bedrijvenpark).

De beide werkdocumenten zijn te vinden op de website van de rekenkamer Enschede (www.rekenkamerenschede.nl).

Gedurende het onderzoek bleek dat er landelijk, provinciaal en gemeentelijk géén expliciet beleid bestaat ten aanzien van duurzame bedrijventerreinen. Daarom is besloten om als doel van het onderzoek alleen te focussen op 'het eerste onderzoeksdoel: de gemeentelijke ambities op het gebied van verduurzaming bedrijventerreinen. En dus niet het in kaart brengen van de gerealiseerde verduurzaming van de bedrijventerreinen.

1.1 Onderzoeksvragen

Het doel van het onderzoek is vertaald in de volgende onderzoeksvragen:

1. Wat voegen de (impliciete) doelen voor duurzame bedrijventerreinen toe aan milieuwetgeving voor individuele bedrijven?
2. Welke impliciete en expliciete ambities en doelstellingen heeft de gemeente Enschede voor wat betreft het energieneutraal maken/ verduurzamen van de bedrijventerreinen?
3. Hoe verhouden deze ambities en doelstellingen zich tot elkaar?
4. Welk instrumentarium wordt ingezet om invulling te geven aan de impliciete doelstelling van duurzame bedrijventerreinen?
5. Welke rol ziet de gemeente hierbij voor zichzelf en voor de bedrijven, organisaties en/of ondernemers in de gemeente?

6. Welke verschillen zijn er in bereikte duurzaamheid tussen bedrijventerreinen en waardoor zijn deze te verklaren?
7. Zijn de (impliciete) doelen in lijn met gemeentelijk beleid voor ruimtelijke ordening en economisch beleid voor bedrijventerreinen en/of voegen ze hier iets aan toe?
8. Welke maatregelen of activiteiten zijn in werkelijkheid gerealiseerd (inclusief de maatregelen waar geen expliciete of impliciete doelstelling aan ten grondslag lag)?
9. Welke stappen kan Enschede zetten om bestaande bedrijventerreinen te verduurzamen? *Deze vraag wordt beantwoord in de vorm van de aanbevelingen in hoofdstuk 3.*

Afbakening van het begrip duurzaamheid

Gedurende de onderzoeken (werkdokument 1 en 2) hebben we ons beperkt tot de planet-aspecten van duurzaamheid:

- energie;
- klimaat, water en groen;
- afval en grondstoffen;
- mobiliteit;
- milieukwaliteit.

Wij hebben gekozen voor deze aanpak omdat anders alle onderwerpen van de gemeente onder duurzaamheid gerangschikt kunnen worden en daarmee onduidelijk is waar het onderzoek over gaat.

Binnen deze onderwerpen is wel steeds gekeken naar alle facetten van duurzaamheid (people, planet en profit). Waar van toepassing is ingegaan op de sociale aspecten van duurzaamheid zoals werk-gelegenheid, participatie, veiligheid e.d., en ook de economische aspecten als het gaat om vestigingsbeleid van bedrijven en de samenwerkingsmogelijkheden tussen bedrijven.

1.2 Duurzaamheidsbeleid Enschede algemeen: erg lage score

In het onderzoek is naar het beleid op het vlak van duurzaamheid voor de hele gemeente gekeken, mede om te kunnen bepalen in welke mate dit van invloed is op duurzame bedrijventerreinen. Dit was nodig omdat expliciet beleid aangaande duurzame bedrijventerreinen ontbreekt.

In werkdokument 1 zijn de resultaten van de deskstudy naar het duurzaamheidsbeleid van Enschede weergegeven. In BIJLAGE I bij dit eindrapport is de samenvatting van dit werkdokument opgenomen.

Enschede staat bijna onderaan in de landelijke rijtjes als het gaat om duurzaamheid. Op diverse thema's blijft Enschede achter of wordt het voorgenomen beleid niet gerealiseerd. Enschede staat in de Landelijke Monitor Duurzame Gemeenten van 2017¹ op plaats 370 van de 388 gemeenten en in de Gemeentelijke Duurzaamheids Index² scoort Enschede een 4,8 (schaal 0-10). Enschede scoort (zeer) slecht op de thema's hernieuwbare energie, water, natuur, CO₂-uitstoot woningen en afvalscheiding.

¹ <http://www.telos.nl/nieuws/894868.aspx?t=Nationale+Monitor+Duurzame+Gemeenten+2017>

² <https://www.gdindex.nl>

In het onderzoek naar het duurzaamheidsbeleid (zie werkdocument 1) is geconstateerd dat er wel veel beleid is, maar dat capaciteit en middelen achter blijven om dit beleid te realiseren. Vooral de bezuinigingen sinds 2010 hebben capaciteit en middelen nog verder gereduceerd. Ambities en realisatie blijken uiteen te lopen: er zijn wel hoge ambities voor bijvoorbeeld energie, maar de realisatie blijft achter. In de interviews is door bedrijven aangegeven: "Zeg wat je doet en doe wat je zegt". College en raad gaven in de gesprekken aan dat de portefeuille duurzaamheid verdeeld was over meerdere wethouders en daarmee eigenlijk van niemand was. Eén wethouder duurzaamheid die werkt vanuit vooraf helder overeengekomen doelstellingen kan leiden tot een beter resultaat.

Het duurzaamheidsbeleid van Enschede vergt verhoogde aandacht om niet langer bij de laagst scorende gemeenten van Nederland te behoren. Minimaal zal voldaan moeten worden aan landelijke regelgeving, waar nu niet aan voldaan wordt voor bijvoorbeeld energie en afval. Op het thema 'ecologische duurzaamheid' zal met name aandacht besteed moeten worden aan Klimaat, Energie en Afval:

- **Klimaat**

Klimaatadaptatie is een relatief nieuw thema. Iedere gemeente moet een stresstest/ risicokaart opstellen. In de Nationale Strategie Klimaatadaptatie is het landelijk beleid neergezet. De provincie besteedt in de Omgevingsvisie uitgebreid aandacht aan de opgave voor klimaat en water. Enschede kan van hieruit haar eigen beleid vorm gaan geven in haar eigen Omgevingsvisie en Klimaatbeleid.

- **Energie**

Op het gebied van duurzame energie opwekking is landelijk het doel 14% in 2020 en de provincie heeft als doel 20% in 2023. In het Actieplan Duurzaamheid (2015) heeft Enschede als 'realistische ambitie' vastgelegd dat het streeft naar 1,2% besparing per jaar en 12% duurzame energieopwekking in 2030. In 2015 is daarmee de ambitie in het eerdere beleid van Nieuwe Energie Enschede uit 2010 omlaag gebracht. De extra handhaving bij bedrijven op energiebesparende maatregelen in 2017 is in 2018 gestopt wegens gebrek aan middelen. Met betrekking tot Energie was het beleid afgelopen jaren veranderlijk door wisselende ambities en inzet van capaciteit en middelen. In 2017 is besloten een Energievisie op te stellen waarin weer verdergaande doelen gesteld worden gericht op een volledig duurzame energievoorziening.

- **Afval**

Enschede scoort in de Landelijke Monitor Duurzame Gemeenten 2017 laag op huishoudelijk afval. Met 430kg restafval/inwoner/jaar is Enschede nog ver verwijderd van de landelijke doelstellingen. Landelijk is de ambitie om te komen tot 75% afscheiding en nog 100kg restafval per inwoner in 2020. Twente streeft naar 50kg restafval/inwoner per jaar in 2030 (en 175 kg in 2018).

2. RESULTATEN

In dit eindrapport zijn de resultaten uit het onderzoek verwerkt in de antwoorden op de onderzoeksvragen. Omdat er uit het onderzoek ook resultaten naar voren kwamen over samenwerking die niet direct te relateren waren aan de onderzoeksvragen is er in de resultaten een extra paragraaf 'Samenwerking' opgenomen.

2.1 Duurzaamheidsbeleid Bedrijventerreinen ten opzichte van bedrijven

Vraag 1: Wat voegen de (impliciete) doelen voor duurzame bedrijventerreinen toe aan milieuwetgeving voor individuele bedrijven?

Beleid voor (duurzame) bedrijventerreinen kan een grote toegevoegde waarde hebben voor de realisatie van duurzaamheidsbeleid én voor de realisatie van meer bedrijvigheid in Enschede.

- Een bedrijventerrein met een goede organisatie, welke bestaat uit ondernemersvereniging, parkmanagement, reguliere ontmoetingen en kennisdeling, leidt tot communityvorming. Een bedrijventerrein als gemeenschap vormt een aantrekkelijk aanspreekpunt voor de gemeente om te kijken hoe deze gemeenschap kan bijdragen aan de realisatie van het beleid van de overheden. Als dit gedaan wordt op een manier die aansluit bij de behoeften van die gemeenschap dan kan je zeer effectief met veel bedrijven een sprong voorwaarts maken. Vaak is er bij de bedrijven wel een wens om mee te doen met duurzame energie, biodiversiteit of gescheiden afvalinzameling maar heeft het geen prioriteit. Bedrijven hebben een andere prioriteit. Met een kleine positieve stimulans –vooral in aandacht en samen een plan maken- kan er veel gebeuren (bijvoorbeeld duurzame energie op Josink Es).
- Het effect van duurzame bedrijventerreinen reikt verder dan een bijdrage aan de milieuwetgeving voor individuele bedrijven. Gezamenlijk werken aan inrichting, beheer, inkoop (groene energie en afvaldiensten) en samenwerking (afval van de een is grondstof voor de ander) leidt tot grote slagen op het gebied van duurzaamheid. De resultaten gaan verder dan alleen milieuresultaten. Ook werkgelegenheid en economie zijn hiermee uiteindelijk gediend.
- De regionaal gebonden MKB bedrijven (vaak familiebedrijven) zijn meestal bereid om zich in te spannen voor hun regio. Noaberschap is hier uitgevonden! Door hen een actieve rol op de bedrijventerreinen te bieden creëert een motor voor duurzaamheid.
- De kracht van een bedrijventerrein wint als het bedrijventerrein een meer specifiek karakter krijgt. Een dergelijk bedrijventerrein trekt gelijksoortige bedrijven aan en de ondernemers begrijpen elkaar en kunnen elkaar sneller vinden in synergetische mogelijkheden. Nu ontbreekt het aan een visie of masterplan vanuit de gemeente om dit voor elkaar te krijgen en kan ieder bedrijf zich op elk bedrijventerrein vestigen. Mogelijk is de lokroep van een gespecialiseerd bedrijventerrein in een andere stad dan verleidelijker.

Conclusie 1: Het ontbreekt aan visie en Masterplan voor bedrijventerreinen.

Conclusie 2: Beleid gericht op duurzame bedrijventerreinen biedt kansen voor de verduurzaming van het bedrijfsleven in Enschede.

2.2 Ambities en doelen gemeente voor bedrijventerreinen

Vraag 2: Welke impliciete en expliciete ambities en doelstellingen heeft de gemeente Enschede voor wat betreft het energieneutraal maken/ verduurzamen van de bedrijventerreinen?

- Voor duurzame bedrijventerreinen is er geen expliciet landelijk beleid. Wel is er het landelijk convenant bedrijventerreinen 2010-2020, maar dat gaat nauwelijks in op duurzaamheid. Het begrip 'duurzame bedrijventerreinen' was landelijk in 2008 actueel. Er is beleid door provincie en regio gemaakt samen met de gemeenten met een andere insteek, bijvoorbeeld het versterken van de bedrijvigheid; regulering van het overschot aan bedrijventerreinen³; energiebesparing en duurzame energieopwekking^{4 5}; handhaving energiebesparende maatregelen⁶; versterken van biodiversiteit met zelfbeheer op bedrijventerreinen en instellen parkmanagement⁷.
- Het beleid van de provincie Overijssel en gemeenten om te komen tot een reductie van het aantal 'harde plannen' voor bedrijventerreinen (bedrijventerreinen die in bestemmingsplannen zijn vastgelegd) betekent dat Enschede in de periode 2017-2020 42,6 ha moet deprogrammeren of in de ijskast moet zetten (bijv. via een zonnepark). In de afspraken is onderscheid gemaakt in grootschalige locaties, specials (met dus eigen specifieke kenmerken); regionaal voorzienende terreinen en lokale locaties. Als kansen worden 'logistiek' en 'hightech systemen en materialen (HTSM)' genoemd.
- In de zomernota 2017 is door B&W op pagina 45 als visie verwoord: *"Enschede is de winkelstad van Twente, is de stad van startende ondernemers, van innovatie en innovatieve ondernemers, van de meest ondernemende universiteit, de stad van onderwijs met haar spin-off en een stad van een sterke dienstverlenende sector. Tegelijkertijd is Enschede minder geschikt voor nieuwe grootschalige industrie en logistiek."* In de afspraken om met de provincie (vorige bullit) te komen tot minder bedrijventerreinen, wordt logistiek juist als kans voor de regio gezien. Enschede zelf ziet dat blijkbaar anders.
- Gemeentelijke ambities met betrekking tot klimaat, energie, afval, circulariteit, biodiversiteit e.d.⁸ zijn niet of nauwelijks vertaald in doelen voor de bedrijven en bedrijventerreinen.
- Doelstellingen op het niveau van een specifiek bedrijventerrein ontbreken nu en daarmee is de bijdrage van dat bedrijventerrein aan de duurzaamheidsambities (zie de vorige bullit) kleiner dan mogelijk. Daar komt bij –zo geven de kleine bedrijventerreinen aan– dat de focus vanuit de gemeente vooral ligt bij Kennispark, UT en grote bedrijven waardoor veel andere bedrijven 'niet in beeld zijn'.
- Energie
 - Met vaststelling van het gemeentelijk Actieplan Duurzaamheid in 2015 is de doelstelling voor duurzame energieopwekking vastgesteld op 12% in 2030 (landelijk 14% in 2020; Overijssel 20% in 2023). In de programmabegroting 2018 is aangegeven dat Enschede volledig duurzame energievoorziening nastreeft en dat daartoe een Energievisie wordt opgesteld.

³ Afspraken regionale bedrijventerreinen Programmering Twente 2017-2020

⁴ Nieuwe Energie Overijssel (NEO) en Energiefonds Overijssel

⁵ Duurzaamheidsagenda Twente (2012)

⁶ Handhaving wet Milieubeheer voor het verplicht treffen van energiebesparende maatregelen met een terugverdientijd van 5 jaar of minder

⁷ Visie bedrijventerreinen Netwerkdag Twente (2011)

⁸ Actieplan duurzaamheid; Taakstelling veranderen en bezuinigen; Programmabegroting 2018

- De verhoogde handhaving van de Wet milieubeheer in 2017 voor energiebesparende maatregelen met een terugverdientijd van 5 jaar of minder is in 2018 gestopt omdat er geen budget meer voor beschikbaar is.
- Beheer openbare ruimte: Zelfbeheer van de openbare ruimte van bedrijventerreinen door de ondernemersverenigingen wordt gestimuleerd, onder andere voor groenbeheer, biodiversiteit en veiligheid (cameratoezicht), dit is mede voortgekomen uit de 'taakstelling veranderen en bezuinigen openbare ruimte' bij de gemeente^{9,10}. In de zomernota 2017 is €17.500 per jaar overgeheveld vanuit het programma versterken Economie naar het programma duurzame leefomgeving voor zelfbeheer bedrijventerreinen.

Conclusie 3: De gemeente Enschede heeft geen expliciete doelstellingen met betrekking tot duurzame bedrijventerreinen.

Conclusie 4: Impliciet beleid voor 'duurzame bedrijventerreinen' is feitelijk 'duurzaamheids-beleid gericht op bedrijven', welke 'toevallig' samen op een bedrijventerrein zitten.

2.3 Verhouding ambities en doelen

Vraag 3: Hoe verhouden deze ambities en doelstellingen zich tot elkaar?

- Enschede heeft beleid ontwikkeld dat te maken heeft met energie, klimaat, water, afval, circulariteit, biodiversiteit. In veel gevallen is dit samen met de provincie of de regio ontwikkeld. Vooral het Actieplan Duurzaamheid uit 2015 is leidend.
- Door de economische crisis en de daaruit voortkomende bezuinigingen zijn de doelen voor energie naar beneden bijgesteld. Capaciteit en middelen blijven achter bij de behoeften om het beleid te kunnen realiseren, zo geven zowel bedrijven als ambtenaren aan. Tegelijkertijd wordt er weer nieuw beleid opgesteld (Energievisie, Convenanten). Het lijkt erop dat de ambities én doelstellingen groter zijn dan feitelijk gerealiseerd worden of kan worden. Nieuw beleid wordt ontwikkeld en in gang gezet voordat het oude beleid gerealiseerd is.
- In de interviews met ambtenaren, politiek en bedrijfsleven, is aangegeven dat de wil er is om aandacht te geven aan duurzaamheid op de bedrijventerreinen, maar dat door de economische prioriteit na de crisis de focus ligt bij werkgelegenheid en het aantrekken van bedrijven. Duurzaamheid speelt daarin een geringe rol.
- Zelfbeheer op bedrijventerreinen is onderdeel van de bezuinigingstaakstelling, waardoor de bedrijven op bedrijventerrein samen het beheer van de openbare ruimte kunnen invullen en naar eigen inzicht aandacht kunnen besteden aan duurzaamheid en biodiversiteit.

Conclusie 5: De duurzaamheidsambities van de gemeente op diverse onderwerpen (energie, klimaat, biodiversiteit e.d.) zijn groter dan de doelstellingen voor bedrijventerreinen op deze onderwerpen..

⁹ Evaluatie zelfbeheer en afspraken met havengebied, en euregio; mei 2017

¹⁰ Veranderen en bezuinigen routekaart maart 2013

Conclusie 6: Door de bezuinigingen realiseert Enschede haar beleid gericht op duurzaamheid niet. Capaciteit en middelen zijn minder dan benodigd voor een adequate uitvoering (zie *samenvatting werkdocument Duurzaamheid Enschede in bijlage I*).

2.4 Instrumentarium

Vraag 4: Welk instrumentarium wordt ingezet om invulling te geven aan de impliciete doelstelling van duurzame bedrijventerreinen?

Hoofddoel voor bedrijventerreinen in Enschede is het stimuleren van bedrijvigheid vanuit werkgelegenheidsperspectief en de vestiging van bedrijven in Enschede.¹¹ Enschede werkt na de recente bezuinigingen sterk aan werkgelegenheid en het aantrekken van bedrijven om de werkgelegenheid mogelijk te maken. Duurzaamheid staat daarbij niet centraal.

Het blijkt dat vanuit het 'harde' instrumentarium (vestiging, vergunningverlening, handhaving) nauwelijks sturing uitgaat als het gaat om duurzaamheid. Uit de gesprekken met raad, college, ambtenaren en bedrijven komt naar voren dat duurzaamheid een 'nice to have' en niet een 'need to have' is.

Het instrumentarium van themabeleid, overeenkomsten en support wordt beperkt ingezet op bedrijventerreinen, terwijl het in de ogen van bedrijven en betrokken ambtenaren zeer kansrijk is. Het moet dan wel voldoende aansluiten bij de behoeften en mogelijkheden van de bedrijven op de bedrijventerreinen. Zo zouden de bedrijven(terreinen) gesteund kunnen worden in de eigen ontwikkeling en de mogelijkheden die zijzelf op willen pakken. Overigens geven bedrijven zelf ook aan er prijs op te stellen als de gemeente in haar formele rol (vestiging, vergunningverlening, handhaving) duidelijk is, want dat zijn rollen die de ondernemersvereniging niet kan invullen naar collega-bedrijven. Zo is handhaving van verkeersveiligheid en parkeerbeleid op Euregio bedrijventerrein een punt van aandacht. Als dit gebeurt dan creëert het good-will voor andere samenwerking.

Tot het minder harde instrumentarium uit de vorige alinea moet zeker ook de ondersteuning van ondernemersverenigingen en parkmanagement gerekend worden. Parkmanagement kan de werking van ondernemersverenigingen aanzienlijk versterken en versnellen, ook op het vlak van duurzaamheid. Zeker als dit gecombineerd wordt met netwerken zoals de GreenBusinessclub¹². Deze netwerken vormen de motor voor het bedrijfsleven in Enschede, dit past goed bij de familiebedrijven en Noaberschap die Twente kenmerken. Vanuit de ondernemersverenigingen kan dit totale 'Ecosysteem

¹¹ Wikipedia: Een **bedrijventerrein**, **bedrijvenpark** of **handelspark** is een gebied binnen of buiten de bebouwde kom van een stad of dorp dat in eerste instantie bedoeld is voor de vestiging van commerciële bedrijven. Om logistieke redenen bevinden zij zich veelal langs spoorwegen, waterwegen of autosnelwegen. Bovendien is de grond verder van de stadscentra goedkoper. Daar komt bij dat het makkelijker is uit te breiden indien men te groot voor de locatie wordt, door simpelweg bij te huren. In stadscentra gaat dit veel moeilijker.

¹² www.greenbusinessclub.nl/twente "De doelstelling van de Green Business Club Twente is even helder als ambitieus: met de Green Business Club Twente willen we in 2025 de meest duurzame regio worden van Nederland."

van Twente' met 'kennis en handjes' versterkt worden. Specifieke kansen worden aangegeven voor de 'logistiek', locatie en 'high tech systemen en materialen (HTSM)'.¹³

Het instrumentarium dat de gemeente ten dienste staat voor duurzame bedrijventerreinen –en daarmee de bedrijven op die bedrijventerreinen- gericht op duurzaamheid is hieronder weergegeven. Dit betreft instrumentarium dat al ingezet wordt als ook dat nog sterker of aanvullend ingezet kan worden.

1. herstructurering bedrijventerreinen	
2. vergunningverlening en handhaving,	
3. vestigingsbeleid	• Harde randvoorwaarden bij (nieuwe) bedrijventerreinen bedrijven die zich er vestigen. Het aantrekken van bedrijven voor Enschede met de versterking van economie en werkgelegenheid prevaleert sterk, zodat duurzaamheid nu een 'nice to have' is en geen randvoorwaarde. • Bij vestiging en vergunningverlening uitvoering geven aan de 'Afspraken regionale bedrijventerreinen', inclusief de 46,2 ha bedrijventerrein deprogrammeren of in de ijskast zetten voor 2020.
4. thematisch beleid	(energie, klimaat, biodiversiteit e.d.) waarin bedrijven en bedrijventerreinen als doelgroep aangegeven zijn en de meerjarenbegroting daartoe waarin beleid samen met inzet en budget is weergegeven.
5. profilering leidt tot aantrekkingskracht	De samenstelling van de bedrijventerreinen betreft een gegroeide situatie. Het ontbreken van een duidelijke identiteit per bedrijventerrein leidt er ook toe dat er weinig stimulans is voor bedrijven om samen te werken en er geen specifieke aantrekkingskracht is ('specials'). ¹⁴ Gerichte profilering biedt kansen.
6. overeenkomsten	• de 'Afspraken inzake regulering bedrijventerreinen' die gesloten zijn tussen provincie en gemeenten in Twente, of de afspraken voor zelfbeheer voortkomend uit de bezuinigingstaakstelling • overeenkomsten per bedrijventerrein. • Convenanten Groene Groei met 50 duurzame bedrijven en per bedrijventerrein.
7. support	▪ inrichting en beheer (ontwikkeling gebied, bijdrage parkmanagement/ondernemersvereniging) ▪ hulp (bijv. samen aanvragen subsidies of samen programma's voor duurzame energie realiseren)
8. informatievoorziening en ontmoeting	kan ertoe bijdragen dat bedrijven gestimuleerd worden duurzame maatregelen te treffen en met elkaar informatie te delen (veelal komen zij er zelf niet aan toe om zich daarin te verdiepen of heeft het geen prioriteit). Inzicht in besparingsmogelijkheden en ervaringen bij collega's kan helpen om meer bedrijven een stap te laten zetten.

¹³ Afspraken Regionale Bedrijventerreinen Programmering Twente 2017-2020

¹⁴ Afspraken Regionale Bedrijventerreinen Programmering Twente 2017-2020

9. financiële instrumenten	▪ Bedrijfsinvesteringszone (BIZ). Op enkele bedrijventerreinen is een BIZ afgesloten, waarbij de afdracht per bedrijf aan de ondernemersvereniging via de gemeentelijke OZB geïnd wordt. De ondernemersvereniging geeft in haar beleid aan waar de middelen aan besteed worden. Alhoewel dit geen direct sturingsvariabele voor de gemeente is, kan de gemeente wel bijdragen aan de realisatie van de voorgenomen maatregelen. ▪ subsidies ▪ legeskorting; ▪ belastingkorting/verhoging ▪ grondposities. Bestaande plannen voor bedrijventerreinen en huidige grondposities van de gemeente kunnen ontwikkelingen belemmeren. Met het grondbeleid kan de gemeente sturing geven.
10. ondernemersvereniging en parkmanagement	Enschede kan bijdragen aan het functioneren van ondernemersvereniging en parkmanagement, zodat zij de schakel naar de bedrijven zijn en een motor vormen voor het vergroten van duurzaamheid van bedrijven en bedrijventerrein.
11. planmatige aanpak	Het ontbreken van beleid/een Masterplan voor Enschede of de regio maakt dat er gewerkt wordt aan 'sub-optimalisatie' per bedrijventerrein en onvoldoende de mogelijkheden en nieuwe kansen worden verkend.

Enkele voorbeelden uit het onderzoek op de geselecteerde bedrijventerreinen:

- bedrijventerrein Usseler Es wordt als 'strategische voorraad' aangeduid. Door het plaatsen van een zonnepark kan de ontwikkeling van het bedrijventerrein *'in de ijskast gezet worden'*, in lijn met de provinciale afspraken. De raad heeft niet ingestemd met een voorstel van B&W voor een zonnepark (zie o.a. brief van B&W aan raad van 18 april 2016; zomernota 2016). In de verkiezingsprogramma's 2018 van D66, SP, CDA en GroenLinks stond genoemd dat niet ingezet moet worden op de ontwikkeling van Usseler Es als bedrijventerrein. Het nieuwe college en de nieuwe raad besluiten of in 2019 Usseler Es wel of niet uitgegeven gaat worden als bedrijventerrein of voor tijdelijke bestemmingen en hoe deze grondpositie financieel gewaardeerd wordt.
- Aanleg van stoomleidingen¹⁵ van Twence naar Akzo en Grolsch en Apollo-Vredestein is risicovol uit het oogpunt dat een bedrijf zou kunnen vertrekken uit Enschede. Dit kan gebeuren doordat een internationale aandeelhouder dat wil of door fusie en overname. Een totaalplan bezien vanuit (1) energievoorziening voor meerdere bedrijven; (2) het aantrekken van nieuwe bedrijven en (3) een warmtenet met lage druk voor huishoudens, lijkt (A) bedrijfseconomisch aantrekkelijker, (B) minder risicovol en (C) levert meer milieurendement.
- Bestaande /geplande bedrijventerreinen zijn niet vanuit energetisch perspectief bepaald (meestal wel vanuit logistiek perspectief). Wanneer een bedrijventerrein bij Twence ontwikkeld wordt in plaats van elders, dan kan tegen lage prijs stoom geleverd worden aan bedrijven. Gezien de korte afstand is er weinig verlies en weinig leidingwerk. Dit kan nieuwe bedrijven aantrekken. Nu gaat de

¹⁵ <https://www.tubantia.nl/enschede/stoompijp-twence-verwarmt-bedrijven~a8261c5b/>

stoom via de schoorsteen verloren. Hiermee kan mogelijk een groot energie/klimaatrendement als ook economisch rendement bereikt worden.

- Het Havengebied is voor vervoer over water aantrekkelijk (hetgeen leidt tot minder druk op de wegen en mogelijk minder milieubelasting –volume versus brandstof-). Bedrijven in Duitsland zijn zich niet allemaal bewust van die mogelijkheid van transport over water vanuit Enschede. Een barbecue van Euregio heeft ertoe geleid dat een Duits bedrijf nu gebruik maakt van deze mogelijkheid. Zo kan een specifiek karakter van een bedrijventerrein extra mogelijkheden opleveren voor bestaande en nieuw te vestigen bedrijven.

Conclusie 7: Het instrumentarium dat wordt ingezet is vooral gericht op werkgelegenheid en economische ontwikkeling van de bedrijven en bedrijventerreinen. Instrumentarium specifiek gericht op duurzaamheid wordt beperkt ingezet.

Conclusie 8: Per bedrijventerrein wordt anders omgegaan met thematische en economische doelen en ook de realisatie verschilt per bedrijventerrein.

2.5 Rol gemeente en bedrijven

Vraag 5: Welke rol ziet de gemeente hierbij voor zichzelf en voor de bedrijven, organisaties, en/of ondernemers in de gemeente?

Rol gemeente

Naast de gemeente-eigen rol van regulerende overheid, is het algemeen beeld dat de gemeente – vooral door de bezuinigingen- in het beheer en ontwikkeling van bedrijventerreinen opschuift van een uitvoerende rol naar een coördinerende rol. De vraag is of er op de bedrijventerreinen al sprake is van een vorm van samenwerking (ondernemersvereniging en eventueel parkmanagement) om de uitvoerende rol van de gemeente over te nemen. Als de gemeente bijvoorbeeld het beheer van de openbare ruimte met veiligheid en groenbeheer aan hen overdraagt, dan moeten de bedrijven daartoe wel in staat zijn (budget, tijd, kennis/kunde, parkmanagement et cetera). Dit proces van verschuiven van rollen en taken dat nagestreefd lijkt te worden, wordt met een geringe capaciteit ondersteund. In de zomernota 2017 is wel budget gereserveerd voor de verschuiving.

Uit het groepsgesprek met ambtenaren en interviews met 2 wethouders en met 2 raadsleden, en tevens uit de interviews bij bedrijven komt naar voren dat er een onderscheid gemaakt wordt tussen 'economie' en 'duurzaamheid'. Vanuit 'economie' gezien, ziet de gemeente een taak voor zichzelf om te trekken aan werkgelegenheid, bedrijvigheid en het aantrekken van nieuwe bedrijven. Duurzaamheid is hierbij in de praktijk bijzaak ('nice to have'). Het feit dat in de collegeperiode 2014-2018 duurzaamheid bij meerdere wethouders belegd was met een coördinerend wethouder heeft er volgens hen zelf toe geleid dat het 'van iedereen en dus van niemand was'. Vanwege algemene doelen voor duurzaamheid zonder concrete taakstelling –o.a. voor duurzaamheid op bedrijventerreinen- ging er vanuit het collegeakkoord ook geen sturing uit. "Hoe concreter de doelen geformuleerd zijn hoe groter de kans is dat ze gerealiseerd worden. Algemene doelen werken over het algemeen minder inspirerend." (quote wethouder).

Voor de gemeentelijke politiek is van belang dat zij weet wat er speelt bij de bedrijven en de bedrijventerreinen. Enerzijds kan de politiek er aan bijdragen dat zij het bedrijfsleven versterkt. Anderzijds kan zij de bedrijven aanspreken op hun rol in de uitvoering van gemeentelijk beleid, daar waar het de inzet van bedrijven betreft. Vanuit bedrijven wordt aangegeven dat de politiek wel erg sterk de focus heeft bij Kennispark en grote bedrijven en dat de aandacht voor de andere bedrijventerreinen met veel MKB bedrijven, gering is. Zij zien het ook als taak van de gemeentepolitiek –college én raad- om daar aandacht aan te geven.

Het college geeft aan dat veel voorstellen door de raad zijn tegengehouden (zoals zonnepanelen op Usseler Es en een windmolen bij een bedrijf). De raad geeft aan dat zij eerder in beleid van het college betrokken wil worden. Beter inzicht in wat speelt op de bedrijventerreinen en betere samenwerking tussen bedrijfsleven, ambtenaren, college en raad is nodig om beleid te realiseren voor bedrijventerreinen. Meer samenwerking van college en raad kan tot effectievere besluitvorming leiden.

Indien de gemeente een actieve relatie onderhoudt met ondernemersvereniging en parkmanagement en participeert in de financiering van het parkmanagement, dan weet je als gemeente wat er speelt op de bedrijventerreinen en kan je vanuit de gemeente ook de wensen vanuit het gemeentelijk beleid kenbaar maken. Door samen op te trekken (gemeenten en ondernemersvereniging) kan aan de voorkant al een heldere communicatie met de bedrijven ingezet worden.

Rol ondernemersverenigingen

Bedrijven op bedrijventerreinen voelen zich niet automatisch met elkaar verbonden. Een goed functionerende ondernemersvereniging kan zorgen dat bedrijven wel samen aan een collectief belang willen werken en dat er een community van bedrijven ontstaat. De leden van de ondernemersvereniging hebben hun belang primair bij hun eigen bedrijf liggen. Als de belangen van bedrijf en bedrijventerrein gecombineerd worden dan kan het samengaan (bijvoorbeeld als het bedrijf betere parkeer voorzieningen wil en de ondernemersvereniging daaraan werkt).

In veel gevallen is het wenselijk dat er aanvullend een parkmanager aangesteld wordt om deze werkzaamheden in het collectief belang namens de bedrijven en de ondernemersvereniging op zich te nemen.

- De parkmanager kan praktische zaken regelen (zoals cameratoezicht, contact met politie en gemeente, verlichting, meldingen e.d.), maar ook zorg dragen voor gezamenlijk groenbeheer (via uitbesteding), gezamenlijke inkoop van energie of afvaldiensten tot circulariteit waarbij bedrijven onderling gekoppeld worden en de reststroom van de een grondstof is voor de ander. Of dat gebeurt is afhankelijk van de opdracht die de ondernemersvereniging aan de parkmanager geeft. Indien de gemeenten mee-investeert in parkmanagement kan de gemeente ook mee de opdracht bepalen.
- Een parkmanager staat dicht bij de bedrijven en spreekt hun 'taal' en kan daardoor fungeren als trekker van initiatieven en aanspreekpunt voor bedrijven. Op de locaties waar een parkmanager is aangesteld zoals Josink Es en Euregio zie je dat de ondernemersvereniging beter functioneert en dat er meer resultaten geboekt worden (zelfbeheer openbare ruimte, biodiversiteit, toezicht, contact gemeente, contact bedrijven, energie inkoop, zonnepanelen, samenwerking e.d.).

Voor een gemeente lijkt investeren in parkmanagement een rendabele investering te zijn om zo

- de uitvoerende rol van de gemeente –geheel of gedeeltelijk- over te dragen aan de ondernemersvereniging;
- een groot bereik te realiseren bij de bedrijven in Enschede via ondernemersverenigingen en parkmanagement;
- invloed uit te oefenen op de realisatie op bedrijventerreinen, door mede de opdracht aan het parkmanagement te bepalen;
- meer effect te sorteren op de bedrijventerreinen vanuit het gemeentelijk beleid.
- een effectieve combinatie te realiseren tussen ondernemersvereniging en het mogelijk maken van de BIZ (bedrijfsinvesteringszone met inlen van gelden via de OZB).

De gemeente kent in haar beleid een centrale rol toe aan de ondernemersverenigingen en parkmanagement. In de Visie bedrijventerreinen Netwerkstad Twente (2011) is aangegeven dat ieder bedrijventerrein een parkmanager krijgt, maar dit is nog niet gerealiseerd. In het onderzoek is niet gebleken dat de gemeente er aan werkt om dit te realiseren en/of dat de gemeente hierin investeert.

In 2017 is gewerkt aan een convenant met bedrijventerreinen, met als doel duurzaamheid, eigen beheer en ondernemerschap te versterken. Dit convenant (of een convenant per bedrijventerrein) is nog niet ondertekend. In de interviews geven ondernemersverenigingen en bedrijven aan dat bij dit convenant vooral vanuit de gemeente bedacht is hoe de bedrijven een bijdrage kunnen leveren aan de gemeentelijke doelstellingen voor economie, werkgelegenheid, veiligheid, klimaat, energie, afval, circulariteit, biodiversiteit e.d. Daar is men op zich niet tegen, "maar het gaat zo niet werken". Soms is het woord van een collega-bedrijf net wat stimulerender dan dat van de gemeente als vergunningverlener. Ieder bedrijventerrein heeft zijn eigen vraagstukken, mogelijkheden en behoeftes. Zo zal het bij Euregio eerst om veiligheid en mobiliteit gaan. Waarbij aan de gemeente verzocht wordt de handhaving te verzorgen, want dat kan alleen de gemeente realiseren. Bij Josink Es gaat het over gezamenlijke duurzame energie-inkoop en beeldkwaliteit. Dit betekent dat duurzaamheid niet altijd voorop staat, of apart vorm kan krijgen. Maar als omgekeerd vanuit de behoeftes van het bedrijventerrein gewerkt wordt, dan kunnen duurzaamheidsdoelen impliciet en expliciet opgenomen worden in een set afspraken (of convenant). De ondernemersverenigingen geven aan: *"Een convenant moet beter aansluiten bij de lokale behoeftes en minder uitgaan van alleen het eigen beleid van de gemeente. Als tegelijkertijd de groene leges afgeschaft worden en de capaciteit bij de gemeente klein is, dan werkt dat voor het proces contraproductief."* *"Nodig bedrijven(terreinen) uit; bepaal het gezamenlijk perspectief (helder en concreet doel, ambitie) en verken samen welke thema's daarbinnen uitgewerkt worden (eventueel kan de gemeente daar ideeën voor aandragen). Dit alles kan je vastleggen in een convenant (dus convenant pas als laatste stap). Zo krijg je draagvlak. Als de gemeente de regie neemt, gaan anderen zitten wachten. De gemeente Enschede zou een coördinerende rol moeten hebben."*

Bedrijven op de bedrijventerreinen

De rol en taken van bedrijven op de bedrijventerreinen liggen primair bij de eigen bedrijfsvoering. Dat zij daarmee een bijdrage leveren aan werkgelegenheid en economie van de stad is het gevolg. Samen nemen bedrijven, verenigd in de ondernemersverenigingen, verantwoordelijkheid voor het bedrijventerrein. De uitvoering daarvan verschilt sterk. Bij bedrijventerrein Euregio was het eerst zaak om de gezamenlijke contributie via de BIZ te regelen en om de directe overlast en veiligheid aan te

pakken. Op bedrijventerrein het Kennispark was het niet bij alle bedrijven die wij spraken bekend dat er een ondernemersvereniging is en wat die voor hen kan doen. De mogelijkheid om samen duurzame energie in te kopen was een eye-opener terwijl het bedrijf Pure Energie daar gevestigd is. Dit is een voorbeeld van het onvoldoende benutten van de samenwerkingsmogelijkheden. Ook zou dit type bedrijven meer ingezet kunnen worden bij andere bedrijventerreinen. De mate van succes is in grote mate afhankelijk van de aanwezigheid van parkmanagement die taken uit handen neemt van de ondernemersvereniging. Zo blijkt er door de inzet van Parkmanagement op Josink Es en Euregio wel voortgang geboekt te worden.

Ondernemersvereniging, zo mogelijk aangevuld met parkmanagement en BIZ, maken het verschil. Daarbij spelen individuele personen een belangrijke rol. De ondersteuning van gezamenlijke inkoop van zonnepanelen en het aanvragen van subsidie is bijvoorbeeld een groot succes geworden, dit is door enkele personen gerealiseerd en het succes trekt weer nieuwe bedrijven aan. Vanuit dit succes kunnen ook weer andere thema's opgepakt worden. In de Green Business Club neemt een 30 tal bedrijven samen het voortouw in de regio. Een dergelijke 'coalition of the willing' fungeert als motor.

Conclusie 9: Het ontbreken van beleid voor (duurzame) bedrijventerreinen leidt tot verschil in inzicht en discussie per maatregel tussen college en raad.

Conclusie 10: De rol van de gemeente Enschede voor de bedrijventerreinen verschuift c.q. is verschoven, van uitvoerend naar ondersteunend, waarbij de ondernemersverenigingen er niet altijd klaar voor waren c.q. zijn om deze uitvoerende rol over te nemen.

Conclusie 11: Gemeentelijk beleid inclusief duurzaamheidsbeleid krijgt op bedrijventerreinen beter vorm als er een duidelijke kartrekker is: ondernemersvereniging met parkmanagement. Zonder parkmanagement ontbreekt het bij ondernemersverenigingen aan tijd om alle (duurzame) mogelijkheden invulling te geven.

2.6 Verschillen bedrijventerreinen

Vraag 6: Welke verschillen zijn er in bereikte duurzaamheid tussen bedrijventerreinen en waardoor zijn deze te verklaren?

Het begrip bedrijventerrein (of bedrijvenpark of industrieterrein of werklocatie) blijkt een verzamelnaam. In het onderzoek komen wij tot een indeling in

- leisuregebied (vrijtijdsbesteding)
- winkelgebied
- kantorenterrein
- productieterrein
- gemixt bedrijventerrein

De onderzochte bedrijventerreinen zijn kantorenterrein, productieterrein of een gemixt bedrijventerrein.

In het onderzoek zijn vijf van de 17 bedrijventerreinen van Enschede onderzocht: Kennispark, Euregio, Josink Es, Marssteden en Havengebied. De vijf bedrijventerreinen blijken aansprekende bedrijven-terreinen te zijn die kenmerkend zijn voor Enschede.

Bedrijven in Enschede hebben de beschikking over meerdere aantrekkelijke variabelen:

Enschede is een stad waar 'kennis en handjes' samenkomen. Dit is een sterke troef. Dit betekent dat hoogwaardige kennisindustrie, praktische maakindustrie en diensten allemaal in Enschede gevonden worden. De unieke locatie als scharnierpunt Duitsland/Nederland en Noord/Midden Nederland biedt ook goede mogelijkheden. De snelwegen, spoorverbindingen, haven en luchthaven bieden excellente logistieke kansen. Deze economisch sterke identiteit wordt ook wel aangeduid als het ecosysteem van Twente. Logistiek biedt kansen voor Enschede¹⁶.

De aard en cultuur van de bedrijventerreinen verschilt.

- Bij de kantorenterreinen is het Kennispark met de Universiteit, Saxion en ROC van Twente het paradepaardje van de gemeente en de regio. Iedereen onderschrijft het belang daarvan, ziet de uitstraling en ziet dat startende bedrijven daarna hun plek zoeken op de bedrijventerreinen. Dit model van starter en dan blijvend vestigen in Enschede versterkt de economie. Bij kantoren-terreinen zoals Kennispark en Josink Es is de beeldkwaliteit (biodiversiteit, afvalbeheer, duurzame energieopwekking), veiligheid en bereikbaarheid (toegangswegen, parkeerplekken, oplaadpalen) van groot belang.
- Een productieterrein zoals het havengebied biedt kansen voor samenwerking tussen bedrijven onderling of met bedrijven in de regio die gebruik willen maken van transport over water. Indien er selectief gezocht wordt naar bedrijven die bij elkaar passen, dan zou deze samenwerking verder kunnen groeien en daarbij geldt de haven ook als een unieke toegevoegde waarde voor bedrijven die transport over water of koeling nodig hebben. Het lijkt er op dat de historisch gegroeide situatie er voor zorgt dat er geen sturing is op het soort bedrijven en mogelijke samenwerking. Dit geldt zowel voor het havengebied als andere oudere bedrijventerreinen. Vanuit een duurzaamheidsperspectief bezien, zou samenwerking kunnen leiden tot duurzame oplossingen. Dit kan tevens versterkend zijn voor het economisch perspectief van de bedrijven.
- De gemixte terreinen zoals Euregio en Marssteden zijn kenmerkend voor de regio, zo lijkt het. Het zijn terreinen waar wonen, werken, handel en productie samen komen. Dit herbergt een praktisch knelpunt van geur-, geluid- en verkeershinder. Knelpunten die op een productieterrein meer gescheiden en geaccepteerd lijken te zijn. Op deze gemixte terreinen vindt veel praktisch werk plaats. Het blijkt dat op deze terreinen ook veel aandacht is voor sociale duurzaamheid zoals werkgelegenheid en inzet mensen met afstand tot de arbeidsmarkt. Ondernemersverenigingen geven aan dat De Marssteden een bedrijventerrein is met veel geboren en getogen inwoners van Enschede. Als je als gemeente deze bedrijven bereikt, dan bereik je ook het hart van de samenleving. Het zijn immers de geboren en getogen inwoners die daar ondernemen en werken. In vergelijking tot de kantorenterreinen en in het bijzonder het Kennispark valt op dat deze ondernemersverenigingen grote moeite moeten doen om met de gemeente samen te werken en

¹⁶ Afspraken regionale bedrijventerreinen Programmering Twente 2017-2020

om gezamenlijke maatregelen voor elkaar te krijgen. Het gevoel overheerst dat hun bijdrage aan de lokale economie en werkgelegenheid niet wordt gezien of gewaardeerd.

De grootte van de bedrijven is mede bepalend voor het karakter van een bedrijventerrein

- Enschede als voormalige industriestad heeft enkele aansprekende grote bedrijven zoals Apollo-Vredestein, Grolsch, Twence, Akzo, Thales. Deze grotere bedrijven bieden directe en indirecte werkgelegenheid en bieden mogelijkheden tot grotere gezamenlijke investeringen (denk aan een stoomnet). Grotere bedrijven die in handen zijn van multinationals of beursgenoteerd zijn, kennen een groter risico dat ze hun productie verplaatsen. Deze bedrijven geven aan dat de algemene duurzaamheidsdoelen wereldwijd en de druk in de eigen branche (peer pressure) belangrijke redenen zijn om als bedrijf aan duurzaamheid te werken, tegelijkertijd spelen het kostenaspect en de korte termijn doelen een erg grote rol. Ze zijn sterk op hun eigen bedrijfsvoering gericht en hebben minder contact met parkmanagement of ondernemersvereniging. Gezamenlijke inkoop van energie en afval wordt niet direct als hun belang gezien. Zij kunnen hun eigen deals maken.
- Enschede en Twente hebben daarnaast ook veel MKB bedrijven. Hiertoe horen veel familie-bedrijven die al lang in de regio actief zijn en trouw zijn aan de regio. Deze MKB bedrijven vormen de motor van de economie. "De vele verborgen parels van bedrijvigheid"¹⁷ –vooral gespecialiseerde maakindustrie en food- zijn van groot sociaaleconomisch belang voor de regio.
- Opgemerkt wordt door de bedrijven dat de gemeente Enschede nog veel denkt vanuit de voormalige industriële stad. Er is te weinig vernieuwend denken dat past bij de nieuwe economie. Het beeld van de 'oude bedrijven' zit in het denken en de genen. " Er moet ook gedacht worden vanuit de nieuwe bedrijven zoals Uber, CoolBlue of Thuisbezorgd die niet meer op bedrijventerreinen gevestigd zijn maar die wel een belangrijke rol vervullen voor de economie. Deze nieuwe bedrijven en start-ups hebben andere behoeftes, zoals ontmoetingslocaties. Het is belangrijk dat Enschede deze bedrijven van de nieuwe economie ook 'ziet', steunt en kijkt wat hun bijdrage aan duurzaamheid is.

De verschillen tussen de bedrijventerreinen kunnen verklaard worden door (zie werkdocument 2):

- de aard van het bedrijventerrein (productieterrein, kantorentrein of gemixt bedrijventerrein),
- de cultuur van de bedrijven (internationale bedrijven tot MKB familiebedrijven)
- de mate van aandacht en investeringen (kennispark, en grote bedrijven krijgen meer aandacht dan andere bedrijven).
- de aanwezigheid van een actieve ondernemersvereniging en/of parkmanagement

Conclusie 12: Er zijn verschillende types bedrijventerreinen, die door de gemeente anders behandeld worden, zonder dat daar beleid aan ten grondslag ligt.

Conclusie 13: De focus van de gemeente op grote bedrijven en het Kennispark zorgt er voor dat duurzaamheidskansen op de andere bedrijventerreinen met vooral MKB-bedrijven onvoldoende opgepakt worden.

¹⁷ "Afspraken regionale bedrijventerreinen Programmering Twente 2017-2020"

2.7 Beleid bedrijventerreinen duurzaamheid, economie en ruimtelijke ordening

Vraag 7: Zijn de (impliciete) doelen in lijn met gemeentelijk beleid voor ruimtelijke ordening en economisch beleid voor bedrijventerreinen en/of voegen ze hier iets aan toe?

In het huidige gemeentelijke beleid overheerst het vestigingsbeleid met het aantrekken van nieuwe bedrijven. Werkgelegenheid en het laten renderen van de grondposities lijken het eerste belang van de gemeente Enschede. Duurzaamheid of gerichte plaatsing van een bedrijf op een specifiek bedrijventerrein lijken weinig tot niet als instrument gehanteerd te worden (=nice to have).

Voor het ruimtelijke ordeningsbeleid lijken de 17 bedrijventerreinen 'in beton gegoten'. Gelijktijdig moet de gemeente 42,6 ha bedrijventerrein deprogrammeren of in de ijskast zetten (bijvoorbeeld als zonnepark. Dit is een expliciete keuze maar is tevens een mogelijkheid om de bestemming overeind te houden). Ook herbestemming van bedrijventerreinen of niet in gebruik genomen bedrijventerreinen kan overwogen worden.

Gerelateerd aan het ruimtelijke ordeningsbeleid en economisch beleid is ook de mogelijke aanleg van een stoomleiding/warmtenet. Dit vergt een grote investering en ingreep. Een voorbeeld is dat nu de stoom bij Twence en Akzo de schoorsteen uitgaat, terwijl Apollo-Vredestein, Grolsch en anderen daar baat bij kunnen hebben. Het lijkt echter te risicovol om dat voor enkele grote bedrijven te doen zonder langjarige zekerheden. In dat geval moet er een groter investeringsplan zijn met meerdere (nieuwe) bedrijven –lokaal en regionaal- die er baat bij hebben (hoge druk) en met een warmtenet voor woningen (met lagere druk). Dit warmtenet-plan¹⁸ kan groot effect hebben op de energiedoelen van Overijssel, de regio en Enschede.

Conclusie 14: Het impliciete duurzaamheidsbeleid wordt nu niet betrokken bij het ruimtelijke ordenings- of economische of vestigingsbeleid voor bedrijventerreinen. Het wordt niet als voorwaarde gesteld aan de bedrijven.

2.8 Realisatie duurzaamheid op bedrijventerreinen

Vraag 8: Welke maatregelen of activiteiten zijn in werkelijkheid gerealiseerd (inclusief de maatregelen waar geen expliciete of impliciete doelstelling aan ten grondslag lag)?

Deze onderzoeksvraag kan niet eenduidig beantwoord worden. Belangrijkste reden waarom de vraag niet beantwoord kan worden is het ontbreken van expliciet beleid en doelstellingen. Zo zijn de gerealiseerde mobiliteits- en parkeervoorzieningen op Euregio van een andere orde dan de collectieve inkoop van zonepanelen op Josink Es. En ook het instellen van de BIZ ter versterking van de ondernemersvereniging en parkmanagement op Eurregio-1 is van een andere orde dan het versterken van de biodiversiteit op Kennispark en Josink Es. Het blijkt dat er veel gerealiseerd wordt, maar dat per bedrijventerrein er andere keuzes gemaakt worden. Keuzes die meer passen bij de aard en cultuur van

¹⁸ <https://www.tubantia.nl/enschede/stoompijp-twence-verwarmt-bedrijven~a8261c5b/>

het bedrijventerrein. Deze keuzes volgen niet altijd de planning voor het uitvoeren van gemeentelijk beleid.

Conclusie 15: Op de bedrijventerreinen worden diverse duurzaamheidsmaatregelen gerealiseerd door individuele bedrijven en ondernemersvereniging en zijn dus geen uitkomst van realisatie van gemeentelijk beleid. Het verschil per bedrijventerrein is groot.

Conclusie 16: Wat er aan gezamenlijke activiteiten in de praktijk gerealiseerd wordt op een bedrijventerrein wordt bepaald door wat er volgens de bedrijven het meest urgent is.

2.9 Samenwerking

Samenwerking is een onderwerp dat in het onderzoek regelmatig naar voren kwam. Bedrijven en gemeenteambtenaren gaven zelf het belang van samenwerking op verschillende manieren aan. Ondanks dat dit geen antwoord is op een onderzoeksvraag vonden wij als onderzoekers dat dit onderwerp niet onvermeld kon blijven. Hieronder enkele signaleringen die in het onderzoek naar voren kwamen:

- De samenwerking van bedrijven onderling op de bedrijventerreinen kan versterkt worden door een actieve ondernemersvereniging en/of parkmanagement. Daar waar dit gerealiseerd is worden er op het vlak van economie en duurzaamheid stappen gezet. De hulp op Josink Es bij het aanvragen van SDE subsidie voor zonnepanelen heeft geleid tot grote deelname en daarmee veel duurzaam opgewekte energie.
- Samenwerking is ook van belang tussen de bedrijventerreinen met de gemeente. Door de beperkte capaciteit bij de ambtenaren en weinig aandacht bij de politiek buiten de grote bedrijven en het Kennispark is deze samenwerking niet zo goed als die kan zijn. Bedrijven geven aan dat de ambtenaren die er zijn, goed werk verrichten. Er zijn voorbeelden genoemd van initiatieven van bedrijven op het gebied van zonnepanelen en windmolens die niet van de grond zijn gekomen omdat er binnen de gemeente(politiek) weinig draagvlak voor is. Dat is voor ondernemers frustrerend en demotiverend.
- Samenwerking tussen bedrijven kan aanzienlijk versterkt worden als er meer aandacht is voor specialisatie van bedrijventerreinen. Dan kan gericht ingezet worden op bedrijfsmatige voordelen van onderlinge samenwerking. Dit varieert van het gebruik maken van het havengebied tot reststromen meer inzetten bij een ander bedrijf als grondstof.
- Samenwerking is er ook tussen bedrijven in de Green Business Club. Dit is een 'coalition of the willing'. Net als de zonnepanelen op Josink Es komt dit voort uit een trekker en enkele bedrijven die willen, dit vormt de basis van waaruit je verder kan. Veel bedrijven willen best meedoen mits de drempel laag is en het weinig tijd, moeite en geld kost. Een manier om de financiële drempel laag te houden, is het financieren van de onrendabele top (nieuwe technieken of duurzame maatregelen kunnen net wat duurder zijn dan de reguliere maatregelen). De provincie Overijssel biedt daar mogelijkheden voor. Het helpt ook om met het laaghangend fruit te beginnen (=praktische zaken die lokaal spelen. Als de maatregel getroffen is creëert dat veel draagvlak). De successen die daarmee behaald worden, motiveren om verdere stappen te zetten. Zodra verduurzaming zichtbaar wordt, worden andere bedrijven ook nieuwsgierig en is het makkelijker

om ze mee te krijgen in de volgende stap.

- Samenwerking met bedrijventerreinen om een invulling te geven aan het beleid voor klimaat, energie, mobiliteit, afval, biodiversiteit etc., maar ook economie, werkgelegenheid, specialisatie bedrijventerreinen etc. is goed mogelijk. Van belang is dat de samenwerking aansluit bij de prioriteiten en behoeften van de bedrijven op dat moment. Bedrijven geven aan dat de insteek met convenanten te veel top down is ingezet, terwijl als het meer van onderop ingezet wordt dat het dan goede kansen biedt. In samenwerking kunnen serieuze stappen gezet worden met energiebesparing, hernieuwbare energie, duurzame mobiliteit en circulaire processen. Op dat schaalniveau kunnen bedrijfsoverstijgende collectieve voorzieningen worden aangelegd en kan uitwisseling plaatsvinden van bijvoorbeeld kennis of grondstoffen.
- Samenwerkingsmogelijkheden liggen er ook voor de bedrijven met kennisinstellingen als Saxion Hogeschool en Universiteit Twente. Vanuit de kennisinstellingen is er behoefte aan stage- en onderzoeksplaatsen en vanuit de bedrijven is er behoefte aan aanvullend onderzoek, bijvoorbeeld naar de concrete verduurzaming van een bedrijf of bedrijventerrein.

Conclusie 17: Samenwerking op bedrijventerreinen tussen bedrijven is niet zo krachtig als mogelijk is, waardoor kansen blijven liggen op duurzaamheid en economie. De gemeente vervult hierin door capaciteitsgebrek een bescheiden aanjagende rol.

Conclusie 18: Samenwerking van bedrijven(terreinen) met kennisinstellingen kan leiden tot onderlinge versterking en een positieve impuls geven aan duurzaamheid van bedrijven(terreinen).

3. AANBEVELINGEN

Op basis van het onderzoek naar duurzame bedrijventerreinen Enschede en de conclusies die daaruit getrokken zijn komt onderzoeksbureau SME Advies tot de volgende aanbevelingen voor de gemeenteraad:

Aanbeveling 1: Ontwikkel een masterplan voor bedrijventerreinen met expliciet aandacht voor economie, werkgelegenheid én duurzaamheid.

In een Masterplan kan aandacht besteed worden aan een goede balans van economie, werkgelegenheid en duurzaamheid (duurzaamheid = economisch + sociaal + ecologisch). Zie bijlage II voor mogelijke aandachtspunten van een Masterplan.

a. Durf groot en groots te denken als het gaat om bedrijventerreinen en schuw de verandering daarin niet.

Een Masterplan biedt de mogelijkheid om 'groot te denken', in plaats van sub-optimalisatie van de bestaande bedrijventerreinen. Ook voor duurzaamheid biedt dit kansen.

Bij de verdeling moet niet alleen gekeken worden naar de huidige bedrijventerreinen, maar ook vanuit de logistiek (weg, water, luchthaven) en energie naar wat optimaal is. Schuw daarbij niet om een nieuw terrein te starten en een ander uit te faseren (bijvoorbeeld een energie-aantrekkelijk bedrijventerrein aanleggen bij Twence kan leiden tot lage energieprijzen, hetgeen bedrijven aantrekt vanuit een economisch, logistiek en duurzaam perspectief)¹⁹. Gebruik de logistieke infrastructuur en locatie, transport over water en samenwerking met Duitsland en bedrijven net aan de andere kant van de grens bieden kansen.

De opgave om 42,6 hectare bedrijventerreinen te deprogrammeren of in de ijskast te zetten (bijvoorbeeld als tijdelijk zonnepark) is fors, maar biedt mogelijk ook kansen (never waste a good crisis). De gemeente heeft grondposities op de bestaande/nieuwe bedrijventerreinen en heeft dus een economisch belang. Dit maakt het reductievraagstuk niet eenvoudiger. Anderzijds kan een nieuwe bestemming van bedrijventerreinen andere economische kansen opleveren, zoals woningbouw of een wind-/zonnepark. De discussie spitst zich vooral toe op de Usseler Es, die mogelijk niet meer als bedrijventerrein uitgegeven wordt (zie ook verkiezingsprogramma's 2018 in werkdocument 2).

Alhoewel de provincie terughoudend omgaat met uitgifte van nieuwe hectares bedrijventerreinen liggen er wel kansen. Denkend vanuit energie-infrastructuur zou een nieuw bedrijventerrein bij Twence leiden tot mogelijkheden van een stoom-/warmtenet voor specifieke bedrijven. Door de

¹⁹ In de afspraken met de provincie en gemeenten in Twente is aangegeven dat de provincie terughoudend is met het aanwijzen van nieuwe bedrijventerreinen, mede gezien de taakstelling om minder bedrijventerreinen in gebruik te nemen. De terughoudendheid lijkt vooral kwantitatief van aard.

kleine afstand kan de stoom tegen lage prijs geleverd worden, wat weer nieuwe bedrijven aantrekt en helpt bij het realiseren van de energiedoelstellingen (de stoom gaat nu door de schoorsteen naar buiten). Groot denken ten aanzien van warmtenetten en stoomleidingen gaat verder dan aanleggen van enkele leidingen naar enkele grote bedrijven. Als businesscase zou dat te kwetsbaar zijn. Een groter netwerk inclusief warmtenet voor woningen biedt dan veel meer perspectief. Dit plan kan met de regio en provincie samen ontwikkeld worden.

- b. Specialisatie: maak scherpe keuzes in de identiteit van de bedrijventerreinen. Verplaats waar nodig of wenselijk bedrijven om de identiteit van de parken te versterken en zo gericht nieuwe bedrijven of tweede vestigingen aan te trekken.**

Als de bedrijventerreinen een sterkere eigen identiteit ontwikkelen dan kunnen bedrijven meer gericht aangetrokken worden of op de juiste plaats gehuisvest worden (inclusief perspectief op die locatie). Gespecialiseerde bedrijventerreinen (net als nu gespecialiseerde ziekenhuizen) kan kwaliteitsverhogend werken (zie afspraken regionale bedrijventerreinen). Het ontbreken van een duidelijke identiteit per bedrijventerrein leidt er ook toe dat er weinig stimulans is voor bedrijven om samen te werken en er geen specifieke aantrekkingskracht is ('specials').²⁰ Het provinciaal beleid gericht op programmering bedrijventerreinen heeft concurrentie tussen steden niet weten te voorkomen. Er is nog onvoldoende profilering/specialisatie ontstaan, waardoor gemeenten bedrijven nog niet naar een andere stad verwijzen. In het nieuwe beleid is het belangrijk om de regionale mogelijkheden niet uit het oog verliezen.

- c. Investeer (financieel) in Parkmanagement op alle bedrijventerreinen en steun (in tijd / faciliteren) ondernemersverenigingen en ondernemersnetwerken.**

Ondersteun ondernemersverenigingen en zorg voor het instellen van parkmanagement op alle bedrijventerreinen –zoals eerder besloten in Visie Twentestad-, zodat de synergievoordelen en eigen beheer ingevuld kunnen worden. Cruciale factor is het eigenaarschap bij de Ondernemersverenigingen en bedrijven (en indien aanwezig parkmanagement), zij zijn de drijvende kracht die de verandering echt vorm kunnen geven en die zorg kan dragen dat bedrijven (op het terrein en daarbuiten) elkaar versterken.

Uit het onderzoek blijkt dat op plaatsen waar parkmanagement is ingesteld op het gebied van samenwerking en duurzaamheid winst wordt geboekt. Parkmanagement kan samen met de ondernemersvereniging het verschil maken. Daar waar de overheid (gemeente, politie) taken overgeeft (openbare ruimte, groenbeheer, bewaking cameratoezicht) kan dit vanuit parkmanagement en ondernemersvereniging ingevuld worden. Omdat de bedrijven in de ondernemersvereniging hun primaire focus hebben bij hun eigen bedrijf is aanvullende inzet van parkmanagement wenselijk en effectief. Parkmanagement kan ook bijdragen aan collectieve inkoop (energie, zonnepanelen actie met subsidie, afvalinzameling e.d.) en een grondstoffenbank.

Parkmanagement en ondernemersvereniging helpen (al dan niet via vaste contributieheffing met de bedrijfsinvesteringszone BIZ via de gemeentelijke OZB) aan community-vorming van de

²⁰ Afspraken Regionale Bedrijventerreinen Programmering Twente 2017-2020

bedrijven, zodat acties en activiteiten van daaruit vorm kunnen krijgen. Het begint met elkaar leren kennen. Het voorbeeld van de Josink Es met de gezamenlijke subsidieaanvraag voor de zonnepanelen was er nooit gekomen als de bedrijven elkaar niet kenden en er niet een paar trekkers waren 'die er voor gaan'.

Aanbeveling 2: Zorg als gemeente voor zorgvuldige besluitvorming die gebaseerd is een totaalvisie (Masterplan) en op samenwerking van college en raad.

a. Gezamenlijke visie

Het werken vanuit een masterplan (aanbeveling 1) en het in gezamenlijkheid voorbereiden van mogelijkheden voorkomt tijdsverlies en zorgt voor gedragen resultaten. Er wordt dan vanuit een groter plaatje gewerkt aan de duurzame versterking van bedrijventerreinen.

In de vorige collegeperiode zijn er diverse voorstellen met betrekking tot duurzaamheid en bedrijventerreinen aan de orde geweest. Ten aanzien van vooral Usseler Es zijn er meerdere voorstellen van het college door de raad verworpen. Bij het ontbreken van alternatieven was het voorstel van tafel en was het wachten op een nieuw voorstel. Voor college en raad en voor het bedrijfsleven is dit geen productieve manier van werken.

b. Stel realistische doelstellingen op die rekening houden met beschikbare capaciteit en middelen.

Momenteel blijven capaciteit en middelen achter om de huidige duurzaamheidsambities te realiseren. Voor de ambtelijke inzet binnen de gemeente dient het beleidsonderwerp 'duurzame bedrijventerreinen' expliciet gemaakt te worden met bijbehorend budget en capaciteit.

c. Instrumenten gericht op duurzaamheid.

De instrumenten die momenteel ingezet worden zijn vooral gericht op werkgelegenheid en economische ontwikkeling van de bedrijven en bedrijventerreinen. Instrumenten specifiek gericht op duurzaamheid worden beperkt ingezet. Om vooruitgang te boeken op gebied van duurzaamheid zijn harde criteria nodig in afspraken, vestigingsbeleid, thematische beleid, profilering e.d.

Aanbeveling 3: Bouw dit Masterplan van onderaf op met de bedrijven en ondernemersverenigingen, zodat zijzelf de lead houden in de realisatie en de gemeente hen faciliteert.

Ieder bedrijventerrein heeft zijn eigen vraagstukken, mogelijkheden en behoeftes. Maak daarom niet als gemeente alleen het plan, maar samen met alle bedrijventerreinen: lokaal en zo mogelijk regionaal. Geef daarin ruimte aan de bedrijventerreinen om met hun eigen vraagstukken te beginnen, in plaats van te beginnen met wat de gemeente wil. Kijk welke behoeftes de bedrijven op de bedrijventerreinen hebben (algemeen en specifiek) per bedrijventerrein.

Aanbeveling 4: Geef als gemeente meer positieve aandacht aan de kleine en middelgrote (familie)bedrijven, naast de grote industriële bedrijven en de bedrijven op het Kennispark. Deze bedrijven en bedrijventerreinen zijn de motor van de economie.

Besteed als gemeente niet alleen aandacht aan grote bedrijven, Universiteit en Kennispark, maar aan alle bedrijvenparken. Voor de economie van Enschede vormen de MKB bedrijven een bron van werkgelegenheid en continuïteit. De bedrijven en bijbehorende bedrijventerreinen voelen zich niet altijd voldoende gewaardeerd door de gemeente. Ambtelijk en vanuit college en raad zou er meer aandacht voor dit type bedrijfsleven mogen zijn. Meer aandacht vanuit de gemeente voor de bedrijventerreinen (groot en klein; kennis en productie) leidt tot beter inzicht in de mogelijkheden met deze groepen bedrijven. Het waarderen en versterken van het netwerk van deze bedrijven kan leiden tot initiatief en eigen beheer (groenbeheer, veiligheid) wat niet alleen tot besparing maar ook tot ontwikkeling kan leiden. Hiermee wordt invulling gegeven aan het beleid om nieuwe bedrijven aan te trekken en om ander beleid gericht op klimaat, energie, veiligheid, biodiversiteit e.d. invulling te geven.

De MKB bedrijven geven aan dat de gemeente(politiek) deze kansen nu niet kent en ziet. En "onbekend maakt onbemind". Deze bedrijven onderschrijven zeker ook de grote waarde van het Kennispark en de grote bedrijven voor Enschede, maar zij zien tevens een verschuiving van grootschalige industrie naar maakindustrie, kennis, handel en diensten. Doordat de vele familie-MKB-bedrijven een sterke binding hebben met de regio, is er ook bereidheid om zich voor een leefbare en economisch gezonde regio in te zetten. Noaberschap is hier uitgevonden, maak er gebruik van.

Naast de bedrijven op de bedrijventerreinen ontstaan er ook nieuwe bedrijven zoals Thuisbezorgd, Uber en Cool Blue die snel groeien en die niet altijd op bedrijventerreinen gevestigd zijn. Voor de economie en duurzaamheid van Enschede is het van belang om ook met deze bedrijven het gesprek aan te gaan en te bepalen op welke wijze deze nieuwe bedrijven ingepast kunnen worden in het duurzaamheidsbeleid van de gemeente Enschede.

Aanbeveling 5: Richt een servicepunt voor studenten in, zodat de kennismogelijkheden gebruikt worden die Universiteit Twente, Saxion Hogeschool en de bedrijven elkaar onderling kunnen bieden

In aanvulling op ondernemersverenigingen en parkmanagement lijkt het zinvol en efficiënt om samen met Universiteit Twente, Saxion en ROC Twente een punt in te richten van waaruit bemiddeling optreedt om studenten werkervaring, onderzoek en stages op bedrijventerreinen te bieden. Zij kunnen dingen uitzoeken en aanbevelingen geven en dingen praktisch realiseren. "Wij hebben leuke opdrachten voor ze (opzetten camerabewaking, onderzoek verbetering treinstation, verkeer, groenbeheer etc.)". Daar moet dan wel goede begeleiding geboden worden door een contactpersoon die stages/onderzoeken regelt. Vanuit de onderwijsinstellingen kan in de opdrachten de duurzaamheidscomponent ingebracht worden. Als de gemeente daar financieel aan bijdraagt dan kan het ook een vereiste zijn om altijd aandacht te besteden aan duurzaamheid in de opdrachten.

BIJLAGE I. DUURZAAMHEID ENSCHEDE

Voorafgaand aan het specifieke onderzoek naar 'duurzame bedrijventerreinen' is een quick scan uitgevoerd naar het duurzaamheidsbeleid van de gemeente Enschede. Het rapport 'Duurzaamheidsbeleid Enschede' is te vinden op de website www.rekenkamerenschede.nl. Hieronder is een samenvatting gegeven.

Voor het onderzoek is een deskstudy uitgevoerd waarbij de informatiebronnen waren:

- het openbaar beschikbaar en vastgesteld beleid van de gemeente Enschede
- specifiek beleid van de gemeente Enschede op de thema's (1) Energie; (2) Klimaatadaptatie, Water & Groen; (3) Afval & Grondstoffen; (4) Mobiliteit en (5) Milieukwaliteit (bodem, water, lucht, geur, geluid, externe veiligheid)
- algemene openbare informatie van de gemeente, regio en provincie
- landelijke indices over de duurzaamheid bij de gemeente Enschede en enkele andere referentiegemeenten (Tilburg; Zaanstad; Eindhoven; Sittard-Geleen, Twenterand; Zwolle en Nijmegen)
- een bijeenkomst met beleidsambtenaren waar de voorlopige resultaten zijn gepresenteerd. Aanvullende informatie die vervolgens is aangereikt is verwerkt

Algemeen beeld duurzaamheid Enschede

Het landelijk en provinciaal beleid ontwikkelt zich in hoog tempo. De energie-, klimaat-, grondstoffen- en mobiliteit-transities leiden tot ambitieus beleid:

- gemeenten kopen 100% duurzaam in vanaf 2015
- 100kg/restafval/inwoner in 2020 en 30kg in 2025 (VANG-huishoudelijk)
- 14% duurzame energieopwekking in 2020 en 16% in 2023 (energieakkoord)
- Energieneutraal in 2050
- Geen auto's met brandstofmotoren meer verkocht in 2035
- Gasloos in 2050
- en meer. En nieuw beleid is in ontwikkeling (zoals het klimaatakkoord en de Omgevingswet)

Het Overijsselse programma Duurzaamheid; Duurzaam Ontwikkelen Overijssel (2015) en Nieuwe Energie Overijssel zetten stevig in op duurzaamheid.

De 14 gemeenten in de regio Twente hebben samen de Duurzaamheidsagenda 'Twente Duurzaam' opgesteld, gericht op bouw, energie en mobiliteit. In de agenda van Twente (2018-2022) is een van de drie lijnen 'circulaire economie en duurzaamheid'. En in de Energiestrategie is de ambitie aangegeven om in 2050 energieneutraal te zijn en in 2023 20% duurzame energie op te wekken (landelijk doel is 16% in 2023).

De gemeente Enschede blijft niet achter met beleidsontwikkeling, zoals blijkt uit programmabegroting 2018; actieplan duurzaamheid (2015); coalitieakkoord 2014-2018; nieuwe energie voor Enschede (2010); Actieplan Klimaataanpak met Energie (2008), Enschedees Energieconvenant (2018) en Emissievrije stadslogistiek in 2025. Het actieplan Duurzaamheid zal in 2018 worden geëvalueerd.

Signaleringen

Uit het onderzoek blijkt dat Enschede veel beleid heeft, maar dat de realisatie achter blijft. Er is onvoldoende capaciteit en middelen om het beleid te realiseren. Met de bezuinigingen na de crisis van 2008 is fors ingegrepen op de niet kerntaken.

In de landelijke indices voor duurzame gemeenten scoort Enschede laag (landelijke monitor duurzame gemeenten plaats 370 van de 388 gemeenten en gemeentelijke duurzaamheidsindex cijfer 4,8). Enschede scoort (zeer) slecht op minima, werkgelegenheid, sociale zekerheid, hernieuwbare energie, water, natuur, CO₂-uitstoot woningen en afvalscheiding. Goed (een 7 of meer) scoort Enschede op de onderwerpen gender, onderwijs, luchtkwaliteit, huishoudelijk afval, energiegebruik woningen; energiebesparing woningen, vervoerswijzen en CO₂-uitstoot wegverkeer.

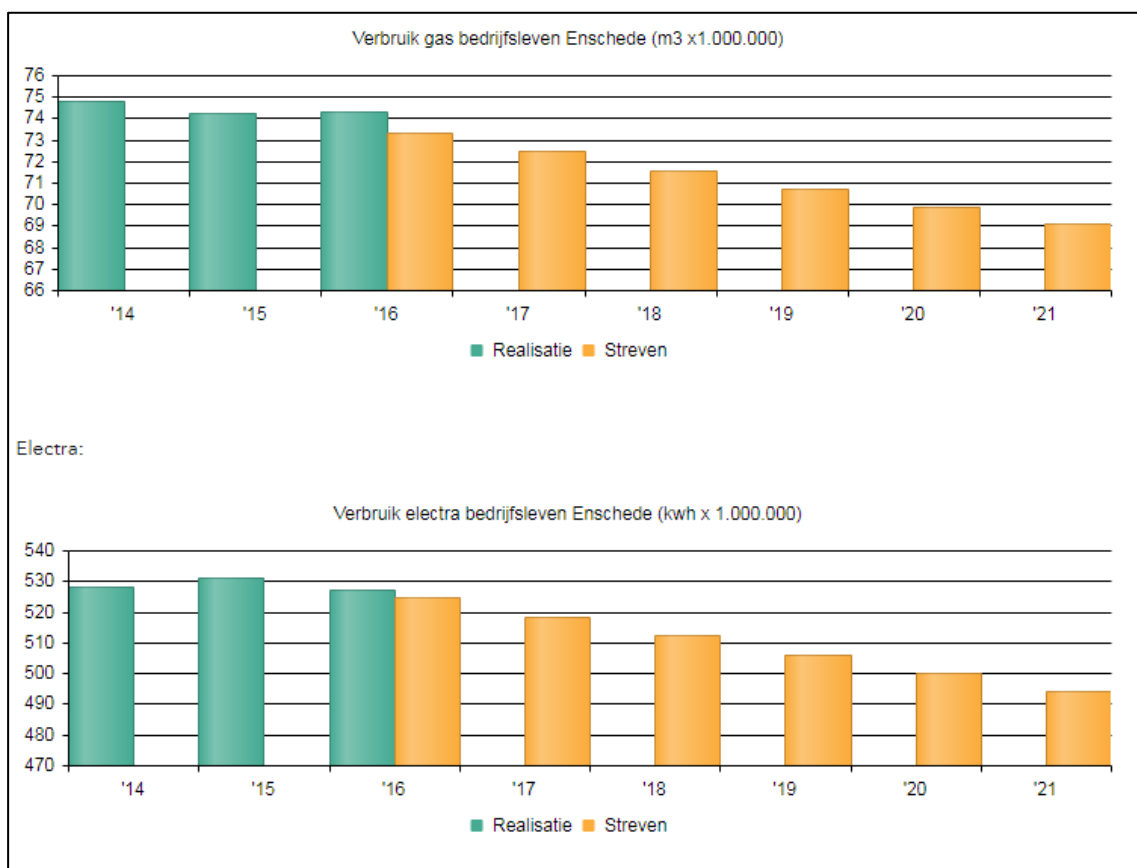
1. ENERGIE

Het beleid van het rijk (energieakkoord: 16% duurzame energieopwekking 2023 en 1,5% besparen/jaar en energieneutraal 2050) en de provincie (20% duurzame energieopwekking 2023; Nieuwe Energie Overijssel) is ambitieus. Veel instrumenten vanuit de provincie en regio worden hiertoe ingezet. In het beleid 'Nieuwe Energie Enschede' (2010) is het doel van 30% besparing in 2020 opgenomen en het gebruik van 20% duurzame energie. **Gemeente Enschede heeft als verlaagde doelstelling 12% duurzame energieopwekking in 2030 en 27% in 2050** (Actieplan Duurzaamheid Enschede 2015). Dit is lager dan de doelen van rijk en provincie. In het raadsvoorstel is dit aangeduid als een 'realistische energieambitie'. RUD Twente heeft in 2017 ingezet op handhaving van energiebesparing bij bedrijven, dat budget is er in 2018 niet meer, daarom zal energiebesparing en naleving van de Wet milieubeheer voor maatregelen met een terugverdientijd van 5 jaar of minder²¹, niet meer actief gehandhaafd worden.

Er is voor energie geen specifiek beleid gericht op bedrijventerreinen. Voor bedrijven geldt de aanpak van de provincie (Nieuwe Energie Overijssel) en de handhaving van de wet Milieubeheer (treffen van maatregelen met een terugverdientijd van 5 jaar of minder)

In de programmabegroting 2018 is aangegeven dat een reductie van energiegebruik door het bedrijfsleven in 10 jaar met 12% reductie conform het Actieplan Duurzaamheid uit 2015 overeind blijft.

²¹ Het gaat om bedrijven met een jaarlijks elektriciteitsverbruik van meer dan 50.000 kWh of meer dan 25.000 m³ aardgasequivalenten.

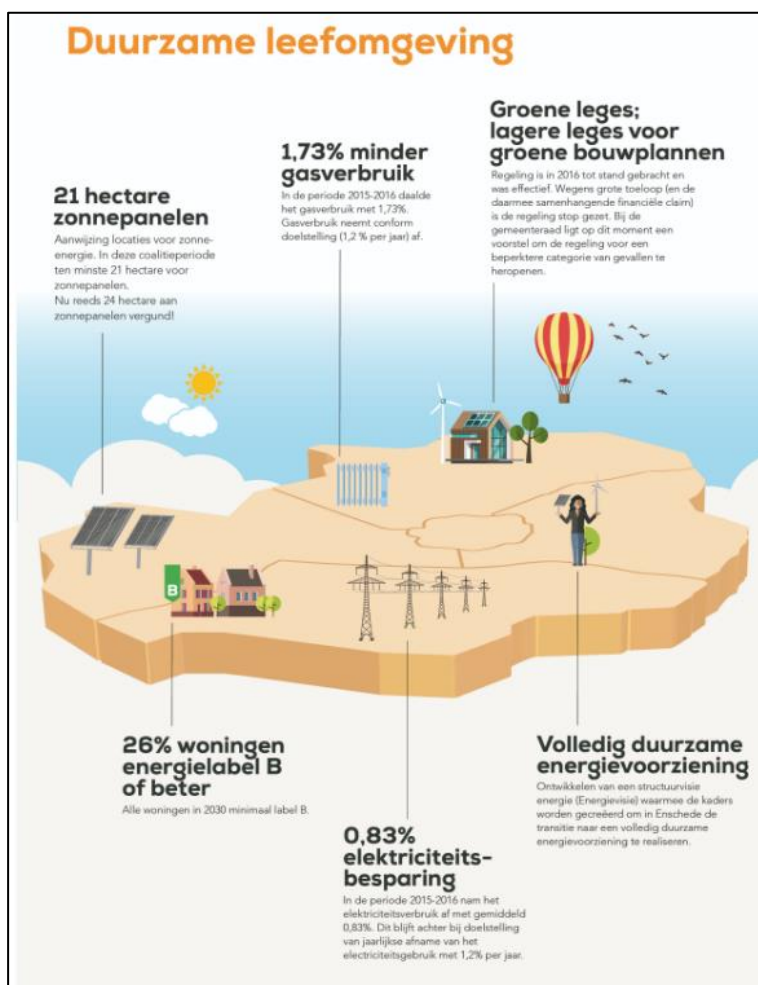

Figuur 1: reductie energiegebruik bedrijven (bron: programmabegroting 2018)

In de programmabegroting 2018 staat verder dat de gemeente de Groene Groei wil versterken door

- Een aantal bedrijven en de gemeente nemen het voortouw tot een Enschedees Energie Convenant. Gestreefd wordt het convenant in werking te laten treden per 1 januari 2018.
- In 2018 starten we met een duurzamere stadslogistiek. Streven is een emissievrije stadslogistiek in 2025.
- Samen met Bedrijventerreinen Energie Positief (stichting van TNO, WM3, Oost NL, SKBN, en Kortman DGO) starten wij in 2018 met een pilot in het Havengebied voor het verduurzamen van de bedrijventerreinen in Enschede. Het doel is om de bedrijventerreinen energiepositief en CO₂-neutraal te maken in de komende 5 jaar.

In 2017 is besloten om een structuurvisie energie (Energievisie) op te stellen. In de raad van 10 april 2017 is dit besloten met als doel een volledige duurzame energievoorziening.

Figuur 2: duurzame leefomgeving (bron programmabegroting 2018)

2. KLIMAATADAPTATIE, WATER EN GROEN

klimaatadaptatie

Voor klimaat is er de nationale strategie klimaatadaptatie (2017) en het Nationaal Deltaprogramma (2018). De provincie heeft hierop haar eigen beleid Regionaal Adaptatie Plan Overijssel (2017) ontwikkeld. De gemeente heeft klimaatadaptatie als speerpunt opgenomen in het Actieplan Duurzaamheid (2015). In de programmabegroting 2018 zijn stimulerende maatregelen en eigen maatregelen als gemeente opgenomen. Het (laten) opstellen van een klimaatrisicokaart - zoals in de nationale strategie is aangegeven-, is nog niet gepland.

Waterkwantiteit, waterkwaliteit en drinkwater

Landelijk is er veel wet- en regelgeving ten aanzien van waterkwantiteit en waterkwaliteit. Ook de provincie heeft vanuit haar verantwoordelijkheid voor drinkwater, waterveiligheid, waterwegen en natuur en recreatie het nodige aan beleid ontwikkeld. Enschede richt zich met de watervisie Enschede 2013-2025 op zes punten (gescheiden rioolstelsel; bewustzijn; beleving; waterberging; beheersbare woonlasten; samenwerking met waterpartners). In de programmabegroting 2018 wordt verder gewerkt aan waterberging, gescheiden rioolstelsel, bewustwording en gedrag.

Groen, natuur en biodiversiteit

Sinds 2017 geldt landelijk de natuurbeschermingswet die diverse voormalige natuurgerelateerde wetten vervangt. De provincie ontwikkelt het natuurbeheerplan dat begin 2018 gereed is. In het actieplan Duurzaamheid (2015) is ingezet op duurzaamheid, daarvoor waren de kaders voor openbaar groen vastgesteld. Voor openbaar groen is ingezet op veranderen en bezuinigen in de openbare ruimte (programmabegroting 2018). Vanuit de programmabegroting wordt verder doorgegaan met het betrekken van bewoners, groen-blauwe diensten met grondeigenaren en bloemenlinten op bedrijventerreinen (voor bijen en ander insecten).

3. AFVAL & GRONDSTOFFEN

De landelijke ambities voor huishoudelijk afval zijn gericht op 75% scheiden van afval en 100kg restafval/inwoner (nu ca 250kg/inwoner) in 2020. Daarna is het streven om te komen tot 100% scheiden van afval en 30kg restafval/inwoner in 2025. Voor bedrijfsafval geldt dat Nederland in 2050 circulair moet zijn en het streven is nu dat in 2030 50% minder gebruik van primaire grondstoffen en dat in 2022 het kantoor-, winkel- en dienstenafval (KWD-afval) teruggebracht is tot 1 miljoen ton

Het regionaal beleid 'AfvalloosTwente' waarin de ambitie staat om in 2030 nog 50kg restafval/inwoner te hebben. Dat is minder ambities dan de landelijke doelstellingen. Tussendoel voor Enschede is 60% afvalscheiding en 175 kg restafval/inwoner/jaar in 2018 (nu 47,5%). Enschede is begonnen met tariefdifferentiatie en de vraag is of besloten wordt tot omgekeerd inzamelen.

Enschede loopt met beleid achter bij het landelijk beleid. De realisatie van de hoeveelheid huishoudelijk afval/inwoner is lager dan gemiddeld maar nog ver verwijderd van de doelen. Op het gebied van scheiding scoort Enschede onvoldoende (4,4).

4. MOBILITEIT

Vanuit het Energieakkoord is het streven om 60% reductie van CO₂-uitstoot door verkeer te bereiken in 2050. Provincie en regio Twente doen mee aan het Rijksprogramma 'Beter Benutten', waarbij de infrastructuur beter gebruikt wordt en de transporttijden verlaagd worden.

Enschede heeft in het 'Actieplan Duurzaamheid' (2015) aangegeven dat zij het fietsgebruik van 34% naar 40% wil verhogen in 2020 en het openbaar vervoer en elektrisch vervoer stimuleert. In de parkeernormen 2017; Parkeren in balans (2012); mobiliteitsplan 2004-2015 en de fietsvisie 2012-2020 wordt dit versterkt. Een nieuwe mobiliteitsvisie 2040 wordt opgesteld. Auto's worden geweerd in het binnensingelgebied. De campagne Enschede Fietsstad 2020 is als campagne ingezet.

Enschede scoort beter dan het landelijk gemiddelde op vervoerswezen, CO₂-uitstoot verkeer en Infrastructuur en Bereikbaarheid. Referentiegemeenten scoren wel beter.

5. MILIEUKWALITEIT

Bodem

Landelijk beleid is vastgelegd in de Wet bodembescherming en besluit Bodemkwaliteit. De gemeente Enschede is bevoegd gezag voor de Wet bodembescherming (Wbb). De bodemtaken worden

uitgevoerd via de RUD Twente. De score van Enschede met een 2,7 is lager dan het landelijk gemiddelde en lager dan de meeste referentiegemeenten.

Luchtkwaliteit

Luchtkwaliteit wordt beïnvloed door vooral industrie, verkeer, landbouw en huishoudens. Naast de lokale oorzaken voor luchtverontreiniging, komt een groot gedeelte van de lucht overgewaaid vanuit het buitenland (en vice versa). Het gaat dan vooral om fijnstof (PM_x), ultrafijnstof, roet en stikstof-oxiden (NO_x). Luchtverontreiniging heeft negatieve effecten op de gezondheid.

De Europese en landelijke normen zijn minder streng dan de gezondheidsnormen zoals de World Health Organization hanteert. Specifiek aspect is dat als luchtvervuiling zich niet kan verspreiden de concentratie op bepaalde plekken hoger wordt en dan moet er dus actie ondernomen worden.

Enschede en de regio Twente hanteren de nationale normen. Enschede scoort met een 8,9 goed op luchtkwaliteit. Er is geen specifiek regionaal of gemeentelijk beleid. Enschede heeft de Green Deal Zero Emissie Stadslogistiek (2017) ondertekend voor het verduurzamen van de stadslogistiek. Doel is het terugbrengen van NO_x, fijnstof en het geluid dat stadslogistiek veroorzaakt tot vrijwel nul in 2025.

Geluid

Het beleid is vastgelegd in de wet Geluidhinder en wet Milieubeheer en de Europese richtlijn omgevingslawaaï. De geluidnota van de gemeenten Enschede liep tot en met 2012. In de algemene Plaatselijk verordening (APV) zijn richtlijnen opgenomen t.a.v. geluid door bouwen en slopen. Het actieplan Omgevingslawaaï 2018-2023 is eind 2017 vrijgegeven voor inspraak. Het actieplan gaat over het aanpakken van hoge geluidniveaus door wegverkeer, treinen en industriegebieden. In de landelijke indices is geluid geen thema.

Externe Veiligheid

Externe veiligheid gaat over de risico's van zware ongevallen zoals met gevaarlijke stoffen bij transport en opslag. Naast de 'Wet vervoer gevaarlijke stoffen' zijn er besluiten externe veiligheid voor 'inrichtingen', 'buisleidingen' en 'transportroutes'. En op basis van de Wet Milieubeheer is er het Activiteitenbesluit en Vuurwerkbesluit vastgesteld.

Enschede heeft de Beleidsvisie Externe Veiligheid (2014) vastgesteld. Grootschalige vuurwerkopslag ligt sinds de vuurwerkram in 2000 gevoelig in Enschede; er worden dan ook geen nieuwe vestigingen toegestaan hiervan. M.b.t. eventuele bodemdaling als gevolg van zoutcavernes worden het landelijk beleid en het bodemdalingsprotocol gevolgd. (Proef)boringen naar schaliegas zijn in Enschede ongewenst. Er bevindt zich een kerncentrale in Lingen, Duitsland.

De landelijke indices hebben geen indicatoren voor externe veiligheid.

6. RESULTATEN VAN DEELONDERZOEK DUURZAAMHEIDSBELEID ENSCHEDA

In het eerste deelonderzoek (werkdokument 1: duurzaamheidsbeleid Enschede)) is gekeken naar het duurzaamheidsbeleid in algemene zin. In deelonderzoek 2 (werkdokument 2: onderzoek Duurzame bedrijventerreinen Enschede) is ingezoomd op bedrijventerreinen. Uit het eerste deelonderzoek naar het duurzaamheidsbeleid in algemene zin komen de volgende resultaten naar voren:

1. Enschede scoort laag in de landelijke indices voor duurzame gemeenten die uitgebracht is in 2017. Bij de ene index komt Enschede uit op plaats 370 van de 388 gemeenten en de andere index scoort Enschede een 4,8.
2. Reden voor de lage score van Enschede is vooral op 'economische/sociale duurzaamheid' bij de thema's minima, werkloosheid, participatie, solvabiliteit en veiligheid.
Op 'ecologische duurzaamheid' scoort Enschede goed Enschede op lucht, energiebesparing woningen, vervoerswijzen, CO₂-uitstoot wegverkeer. Laag scoort Enschede op Energie (CO₂-uistoot woningen, hernieuwbare energie), afvalscheiding en bodem. Water en natuur scoren ook laag maar zijn conform het landelijk gemiddelde.
 - Energie: Op het thema energie kiest Enschede voor een lagere doelstelling dan de landelijke en provinciale doelstellingen (Enschede 12% duurzame energieopwekking in 2030; Landelijk 14% in 2020 en 16% in 2023; Overijssel; 20% in 2023. En Enschede 1,2% per jaar besparing, landelijk 1,5% besparing). Eerder beleid is daarmee stopgezet. Bij de vaststelling van het Actieplan 2015 heeft Enschede de 12% doelstelling aangeduid als een 'realistische ambitie'. In 2017 is aangegeven dat de ambitie is om volledig duurzame energievoorziening te realiseren en daartoe wordt een Energievisie (structuurvisie energie) opgesteld. Het energiebeleid is inconsistent.
 - Klimaat: Klimaatadaptatie is nog een nieuw thema dat opgepakt moet worden, inclusief het opstellen van een waterrisicokaart. Op water en groen wordt ingezet op betere waterberging en bezuinigen op de openbare ruimte.
 - Afval: Op het thema Huishoudelijk afval scoort Enschede een 4,4. Met 430 kg huishoudelijk afval per inwoner in 2015 is Enschede nog ver verwijderd van het landelijke doel van 100 restafval per inwoner/jaar in 2020 en het beleid van Afvalloos Twente met 50kg restafval;/inwoner per jaar in 2030 (en 175 kg in 2018)
 - Mobiliteit: Op mobiliteit scoort Enschede goed. Op milieukwaliteit is lucht erg goed, externe veiligheid, geur en geluid zijn op orde. Op het thema bodem scoort Enschede laag. Enschede scoort goed met de aandacht voor Externe veiligheid.

BIJLAGE II. AANDACHTSPUNTEN MASTERPLAN

- Groot denken: Een Masterplan biedt de mogelijkheid om 'groot te denken', in plaats van sub-optimalisatie van de bestaande bedrijventerreinen. Ook voor duurzaamheid biedt dit kansen. Overweeg het wel/niet in gebruik nemen van de Usseler Es. *(overgenomen in aanbeveling 1a)*
- Andere vertrekpunten: bij de verdeling niet alleen naar de huidige bedrijventerreinen kijken, maar vanuit logistiek (weg, water, luchthaven) en energie kijken wat optimaal is. Schuw daarbij niet om een nieuw terrein te starten en een ander uit te faseren (bijvoorbeeld een energie-aantrekkelijk bedrijventerrein aanleggen bij Twence kan leiden tot lage energieprijzen, hetgeen bedrijven aantrekt vanuit een economisch, logistiek en duurzaam perspectief)²² *(overgenomen in aanbeveling 1a)*
- Unieke locatie: Gebruik de logistieke infrastructuur en locatie. Transport over water biedt kansen. Samenwerking met Duitsland en bedrijven net aan de andere kant van de grens biedt kansen. *(overgenomen in aanbeveling 1a)*
- Volume: Teruggaan van 80,6 naar 38 ha bedrijventerrein voor 1 juli 2020 (gemaakte afspraak met de provincie)
- Specialisering: scherpe keuze maken in de identiteit van de bedrijventerreinen. Zo nodig of wenselijk verplaatsen bedrijven om identiteit van de parken te versterken. Versterk het imago van de bedrijventerreinen om zo gericht nieuwe bedrijven of tweede vestigingen aan te trekken. *(overgenomen in aanbeveling 1c)*
- Verandermomenten: Besteed aandacht per bedrijventerrein aan de eisen die er gesteld worden aan nieuwbouw, verbouwen of renovatie. Deze 'verandermomenten' bieden kansen voor verduurzaming. Zonder beleid is de kans klein dat de ondernemer de duurzame kansen voor het gebouw zelfstandig realiseert. Stel dat bijvoorbeeld voor platte daken de standaardis geldt dat er zonnepanelen aangebracht worden, dan is dat geen punt van discussie meer.
- Ondernemersverenigingen: Ondersteun ondernemersverenigingen en zorg voor het instellen van parkmanagement op alle bedrijventerreinen –zoals eerder besloten in Visie Twentestad-, zodat de synergievoordelen en eigen beheer ingevuld kunnen worden. Cruciale factor is het eigenaarschap bij de Ondernemersverenigingen en bedrijven (en indien aanwezig parkmanagement), zij zijn de drijvende kracht die de verandering echt vorm kunnen geven en die zorg kan dragen dat bedrijven (op het terrein en daarbuiten) elkaar versterken. *(overgenomen in toelichting aanbeveling 1c)*
- Aandacht voor alle bedrijventerreinen: besteed als gemeente niet alleen aandacht aan grote bedrijven, Universiteit en Kennispark, maar besteed aandacht aan alle bedrijvenparken. *(overgenomen in toelichting aanbeveling 4)*
- Inspelen op behoeftes: Kijk welke behoeftes de bedrijven op de bedrijventerreinen hebben (algemeen en specifiek) per bedrijventerrein. Denk aan kennis, tijd, hulp, heldere verwachtingen e.d.. *(overgenomen in toelichting aanbeveling 3)*

²² In de afspraken met de provincie en gemeenten in Twente is aangegeven dat de provincie terughoudend is met het aanwijzen van nieuwe bedrijventerreinen, mede gezien de taakstelling om minder bedrijventerreinen in gebruik te nemen. De terughoudendheid lijkt vooral kwantitatief van aard.

- rollen en taken: de rol van de verschillende partijen, waaronder de gemeente en politie, voor de bedrijventerreinen. (bedrijven zien de verschillende overheden samen als 'de overheid'. Als de basiszaken op orde zijn kan ieder zijn rol pakken). Voor de gemeente zal dan naar de rol van Raad, B&W en ambtenaren gekeken moeten worden. vanuit de MKB bedrijventerreinen is de roep om meer aandacht (*kan dit onder aanbeveling 2 gebruikt worden?*)
- Ontwikkel een grondstoffen-database voor Enschede of de regio (naar voorbeeld Helmond). Zo kan tevens een bijdrage geleverd worden aan de realisatie van de energie- en klimaatdoelstellingen te realiseren. *Wordt in conclusies niet genoemd, check of dit in tekst beter naar voren kan komen?*
- Ontwikkel het Masterplan samen: maak niet als gemeente alleen het plan maar samen met alle bedrijventerreinen: lokaal en zo mogelijk regionaal Geef daarin ruimte aan de bedrijventerreinen om met hun eigen vraagstukken te beginnen, in plaats van te beginnen met wat de gemeente wil. (*overgenomen in toelichting aanbeveling 3*)